

Cuprins

Introducere

I. O istorie personală sub semnul excepționalului: Ștefan Baciu (1918-1993)

- I.1. Brașovul – spațiul ivirii în lume și cuvânt
- I.2. Lărgirea orizonturilor și neobosita căutare a centrului: București. Student la Drept. Redactor. Colaborator cu *bucata* (1937-1946)
- I.3. Fascinația nemărginirii: Elveția – Berna. Atașat de presă al Legației României (1946-1949)
- I.4. „Brazilia: 13 ani sub crucea sudului” (1949-1962)
- I.5. Seattle – timp și spațiu al rătăcirilor fără sfârșit (1962-1964)
- I.6. Întregirea drumului desăvârșirii: Hawaii – Universitatea din Honolulu (1964-1993)

II. Creația poetică

- II.1. Etapele consacrării eului poetic
- II.2. Lirica exilului. Poetica dezmărginirii
- II.3. Reprezentări lirice ale motivului călătorului în opera lui Ștefan Baciu
- II.4. „Poezia în libertate”

III. Memorialistica

- III.1. *Praful de pe tobă* – cronică vieții în România
- III.2. *Mira* – „dublă autobiografie”
- III.3. Ștefan Baciu – prizonier al memoriei afective în evocări și microportrete

IV. Publicistica

- IV.1. Debutul publicistic. Colaborator „cu *bucata*” la ziare și reviste din București și din provincie
- IV.2. Publicistica bucureșteană. Densitate ideatică și asumare
- IV.3. Publicistica exilului. Cuvânt românesc și recunoaștere internațională
- IV.4. „Mele” – „scrisoare internațională de poezie”

V. Gânduri de dincolo de țară: corespondența Ștefan Baciu – Lucian Boz

VI. De vorbă cu Ștefan Baci. Interviuri

VII. Revalorizarea traducerii ca dialog intercultural: *25 de poeme din Georg Trakl*

VIII. Contribuția la promovarea literaturii universale prin antologii

IX. Locul scriitorului și al creației în literatura română și universală. Distincții. Premii. Aprecieri

X. Cronologia operei. Bibliografie selectivă realizată de Ștefan Baci

Concluzii

Bibliografie

Anexe

Cuprins

Venind în peisajul cultural românesc cu o creație complexă, clocotitoare prin densitatea ideatică, și cu un destin biografic inedit, Ștefan Baciuc scrie o pagină de istorie literară încă deschisă judecăților estetice datoare să fixeze identitatea artistică a scriitorului și a operei. Provocărilor pe care le instituie prin varietate și mesaj această literatură le atribuim, în primul rând, **alegerea temei**, pe care o justifică cel puțin trei aspecte. Spectacolul creației, ce poartă mesajul tuturor arderilor lăuntrice ale scriitorului, cu pendularea ei între poveste și viață, „arhivă sentimentală”¹ și în același timp, document, este întâia tentație a lectorului. În măsura în care opera surprinde fidel miracolul propriei deveniri și, mai ales, a celui care a scris-o, imprimându-i acesteia din urmă ritmuri biografice care se transformă în tot atâtea mărturii ale unei vieți pline de farmec și de paradox, profilul omului din spatele artistului rămâne o continuă mirare pe care doar căutarea îl poate valida. Tema aleasă ne-a ispitit, deci, să căutăm ființa și să-i reconstituim profilul, în trăirile sale firești, scoțând în evidență ceea ce o definește: vocația artistică. Risipit, ca om și ca artist în colțuri de lume, trăind cu demnitate drama exilului, pe care putem spune că l-a învins prin creație, Ștefan Baciuc a fost scriitorul care și-a dorit recunoașterea și a crezut în ea. Alegerea subiectului a avut ca temei și încercarea de a-l întoarce pe artist, prin mesajul său, acasă, acolo unde îi este locul.

Scopul lucrării s-a conturat firesc, din aceste trei provocări ale universului operei lui Ștefan Baciuc, numărul deloc generos de studii care au reconstituit și evocat ipostaze biografice sau culturale ale autorului, fiind motivul pentru care am transformat cercetarea noastră într-un demers recuperatoriu. El a avut ca intenție reconstituirea câtorva din multiplele înfățișări sub care se manifestă rodnicia creatoare a scriitorului, cele mai importante, care să ofere un punct de vedere unitar în diversitatea creației.

Din perspectiva cercetătorului, **interesul pentru temă** este justificat de pluriperspectivismul la care predispune interpretarea și valorizarea conținuturilor. Cititorului simplu, care la o lectură de suprafață va descoperi liniile de forță ale acestei creații, vrem ca apropierea de textul lui Ștefan Baciuc să-i împlinească orizontul de așteptare. Și dacă **noutatea** constă în tocmai această încercare de a da, prin abordarea monografică, o viziune unitară asupra operei și a substratului ei antropologic, **valoarea aplicativă a tezei** sperăm să se justifice prin înțelegerea acesteia ca parte dintr-un studiu amplu și avizat care să fixeze definitiv locul scriitorului în literatura română, așa cum Ștefan Baciuc a sperat („sunt convins că, post mortem, va veni un tânăr critic, sau un critic mai bătrân, va veni un

¹ Nicolae Manolescu, *Fișă pentru o biografie poetică (II)*, în „România literară”, nr. 25, 21 iun. 1990, p. 9

critic care va ști să pună lucrurile la punct și va găsi locul în care fiecare din noi ne încadrăm în mod organic”²).

Lucrarea a fost structurată pe zece capitole care au acoperit cele mai importante ipostaze ale omului și scriitorului Ștefan Baciș și, bineînțeles, cele mai reprezentative aspecte ale creației. După fișa biografică reconstituită inițial, un spațiu amplu a fost acordat celor trei dimensiuni artistice care l-au consacrat pe autor: poezia, memorialistica și publicistica. Importante și puțin bătătorite, fragmente din corespondența lui Ștefan Baciș, interviuri, traduceri și antologii, au completat profilul unui artist căruia creația îi justifică postura de scriitor total. Complexitatea operei, dimensiunile sale impresionante (peste 100 de cărți, 40 de volume de poezie, autobiografii, memorii, mii de articole și studii, traduceri, interviuri, scrisori) și faptul că scriitorul și-a transmis mesajul creației în română, spaniolă, portugheză, germană, engleză, a făcut imposibilă valorificarea ei completă. Cercetarea noastră s-a restrâns, în mare parte, la textele scrise în limba română din care au fost selectate lucrări reprezentative pentru fiecare compartiment artistic supus analizei.

Capitolul biografic, intitulat *O istorie personală sub semnul excepționalului: Ștefan Baciș (1918-1993)*, a fost conceput pornind de la ideea că destinul scriitorului, înscris în coordonatele unui neconținut periplu, poate fi asociat, simbolic, unei călătorii în căutarea desăvârșirii. Repere în urmărirea acestei deveniri ne-au fost delimitările cronologice și o serie toposuri care au marcat decisiv viața acestuia, devenind embleme într-o geografie de suflet. Spațiu cu semnificații aparte datorită încărcăturii ce i-o dau toate amintirile prin care autorul se întoarce mereu aici, Brașovul anului 1918 reprezintă începutul de drum al lui Ștefan Baciș. Acest prim reper va marca, pentru totdeauna, imaginea cronotopică de care se leagă numele scriitorului, pentru că acesta nu doar transformă, prin opera sa, în spațiu-matrice orașul de la poalele Tâmpelui ci reușește, datorită unei indestructibile și puternice legături de suflet să-i păstreze nealterat în amintire farmecul, demonstrând că toate drumurile care iradiază de aici cunosc și revenirea, iar cel pierdut în ani se va întoarce, mereu, la statornicul simbol al fiecărui început: locul nașterii.

Subcapitolul *Brașovul – spațiul ivirii în lume și cuvânt (1918-1937)* fixează, deci, în imagini vii, coordonatele acestui spațiu și, mai ales, a primilor ani din viața scriitorului care aveau să-i traseze decisiv cele dintâi trepte ale devenirii. Că destinul lui Ștefan Baciș a fost scris, din primordii, cu generozitate, o demonstrează, în primul rând, părinții pe care îi are și cărora le va păstra nu doar o amintire duiosă, ci le va da atributul eternității, transformându-i, din dragoste și respect peste fire,

² Constantin Eretescu de vorbă cu ȘTEFAN BACIU. *Poezia în libertate*, în Addenda volumului Ștefan Baciș, *Un brașovean în arhipelagul Sandwich Hawaii*, București, Editura Eminescu, 1994, p. 161

în esențe ale ideii de paternitate, înscrise, de fiecare dată când viața i-a oferit răgazul și privilegiul să-i evoce, cu majusculă: Mama și Tata. Elisabeta și Ioan Baciș vor fi primele modele ale scriitorului, cultura, inteligența și căldura lor instaurând în casa părintească o atmosferă de elitism benefică deschiderii orizonturilor. Cerc al primei copilării, spațiul familial este o provocare, incitând maturizarea rapidă a copilului, prin cel puțin două decisive repere: biblioteca familiei, care va deschide gustul pentru lectură al scriitorului (nu e de mirare că, la 11-12 ani lecturile lui Ștefan Baciș sunt antologia lui Kurt Pinthus, *Menschheitsdämmerung* și publicațiile germane, austriece și elvețiene „Der Ouerschnitt”, „Das Tagebuch”, „Neue Deutsche Rundschau” la care tatăl era abonat) și serile de muzică și poezie organizate de părinți care, cu aerul de cenaclu, cu sobrietatea și farmecul lor au stimulat gustul pentru frumos și l-au statornicit în sufletul artistului.

Timpul devenirii este marcat decisiv de începutul unei noi etape, plină de transformări interioare, de împliniri în plan intelectual, de reușite în plan artistic, o perioadă în care acceptarea în preajmă a unor modele (profesorii Octav Șuluțiu și Emil Cioran) înseamnă asumarea cu responsabilitate a propriului destin, prin detașarea de acestea, în cele mai îndrăznețe și mai rodnice aventuri. Este vorba de anii de licean la „Andrei Șaguna” care vor coincide cu primele reușite artistice: debutul în revistă (revista „Răboj” de la București, cu poezia *Eu*) și în volum (*Poemele poetului tânăr*, 1935, care îi va aduce Premiul Scriitorilor Tineri al Fundațiilor Regale).

Sfârșitul anilor de liceu determină, firesc, dar și iremediabil, prima depărtare de casă ce va fi începutul unui șir lung de drumuri în labirint, generatoare ale unui autentic sentiment al rupturii, în care nevoia întoarcerii la vatră devine laitmotiv, aprigă și continuă căutare a punctului de reper. Subcapitolul *Lărgirea orizonturilor și neobosita căutare a centrului: București. Student la Drept. Redactor. Colaborator cu bucata (1937-1946)* a surprins o altă etapă a biografiei, cea care a cizelat ființa scriitorului, fără a o desăvârși, îndreptând-o treptat, spre esențe. În plan artistic, pe lângă activitatea poetică, această etapă echivalează cu recunoașterea lui Ștefan Baciș ca jurnalist, colaborărilor poetice la numeroase reviste din provincie adăugându-li-se, munca în redacțiile a trei publicații recunoscute valoric: „Universul literar”, „Gândirea” și „Libertatea”. Cea din urmă îi va deschide scriitorului drumul spre o altă călătorie, de data aceasta decisivă: plecarea în 1946 la Berna ca atașat de presă al Legației României reprezintă în istoria personală a lui Ștefan Baciș prima confruntare cu exilul care va ajunge să-i definească în mod categoric destinul (subcapitolul *Fascinația nemărginirii: Elveția – Berna. Atașat de presă al Legației României (1946-1949)*).

Anii petrecuți la Berna sunt, simbolic, imaginea unui neașteptat contrast: diplomație și exil. Ambele condiții vor scrie prima pagină a înstrăinării lui Ștefan Baciș, transformată într-un nou

traseu inițiativ – de data aceasta, în căutarea libertății. Situația politică din țară îl obligă să se gândească la posibilitatea de a nu se întoarce la București, atunci când i se va cere, dându-și demisia, așa cum a făcut majoritatea colegilor săi. Resimțit ca pe un spațiu al alterității, Berna devine pentru acesta un capăt de drum și punte spre o altă lume, odată cu solicitarea, cu ajutorul Organizației Internaționale a Refugiaților de la Geneva, a vizei de intrare în una din țările Americii Latine. Alegând o libertate plătită scump, prin umiliri și privațiuni, scriitorul va accepta provocările unei noi călătorii și ale unei noi lumi: Brazilia, Rio de Janeiro. Subcapitolul *Brazilia: 13 ani sub crucea sudului (1949-1962)* reconstituie frânturi din disperarea ce generase acest exod de proporții al poetului, sinonim unei descinderi *ad inferos*, care se convertește, însă, treptat într-o nouă traiectorie, în frenetică activitate, în punctul de reper ce părea pentru totdeauna pierdut.

Oamenii, locurile și munca vor reînoda atât de armonios necesitatea de reîntregire a unui suflet hoinar, încât scriitorul ajunge să considere anii brazilieni cei mai frumoși din viața sa, pentru el și Mira, Rio de Janeiro rămânând pentru totdeauna, așa cum mărturisește, „orașul în care suferiserăm, luptaserăm, învinseserăm și fuseserăm atât de fericiți”³. Sunt anii în care Ștefan Baciu va ajunge una din cele mai cunoscute și temute voci ale publicisticii din America Latină, prin colaborarea la „Tribuna da Imprensa” a lui Carlos Lacerda, anii realizării unor mari proiecte în plan literar și, mai ales, anii când reîntregirea interioară a scriitorului se produce, prin trudnică activitate, prin aderare, acceptată, la un nou topos, prin sentimentul atât de uman al prieteniei, prin descoperirea a noi și adânci sensuri ale vieții și, dincolo de toate, prin energiile pe care i le oferă necontenita întoarcere spre „acasă”, posibilă doar prin intermediul creației.

Subcapitolul *Seattle – timp și spațiu al rătăcirilor fără sfârșit (1962-1964)* continuă călătoria prin istoria personală a scriitorului cu anul 1962, când un nou topos este pe cale să completeze harta spirituală a unui suflet iscoditor, care uneori voit, alteori involuntar, străbate nesfârșitele căi ale lumii: Seattle. Într-un context de împrejurări, pe care nu o dată le va imputa hazardului, Ștefan Baciu își va începe cariera didactică, în calitate de „Visiting Lecturer” pentru literatura și cultura braziliană la Universitatea din Seattle, Washington.

Reprezentativ pentru modul cum istovitoarele drumuri ale desăvârșirii omului și artistului devin rodnicie necesară împlinirii ființei este subcapitolul ultim, *Întregirea drumului desăvârșirii: Hawaii – Universitatea din Honolulu (1964-1993)*. O muncă susținută, de 10-12 ore pe zi, îl va desăvârși ca scriitor, acum născându-se cele mai valoroase și consistente volume de poezie, eseistică, memorialistică și traduceri. Împlinirile și aprecierile în plan profesional („Profesor

³ Ștefan Baciu, *Mira*, București, Editura Albatros, 1998, p. 184

Emeritus” al Universității din Hawaii) aduc echilibru, și nevoia refacerii drumului în sens invers, spre casă, necesitatea păstrării contactului cu spiritualitatea și cultura română, ca vechi premise ale inițiativelor sale artistice, se vor materializa, începând cu 1965 într-un amplu proiect: editarea revistei „Mele”, subintitulată „Scrisoare internațională de poezie”. Că destinul nu i-a fost o simplă întâmplare, că el a stat sub semnul unei rătăcirii demiurgice care a avut ca rod creația și ca *axis mundi* țara natală, o demonstrează până și ieșirea din viață a scriitorului Ștefan Baciu: acesta se stinge din viață la 6/7 ianuarie 1993, în timp ce vorbea la telefon cu sora sa din București.

Drumul său, perceput ca parcurs existențial, atât de copleșitor în rodnicie, păstrând emblema românescului „spațiu mioritic”, simbol al dorului unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorții, și care întotdeauna va mai avea de trecut încă un deal și încă unul, i-a purtat pașii până la capetele lumii dar a știut să-l întoarcă, întotdeauna acasă... Timpul și spațiul, odată asociate imaginii scriitorului, devin repere în veac statornicite iar semnul viu de recunoștință pe care și timpul și spațiul i-l păstrează lui Ștefan Baciu este, pe tărâm românesc, casa memorială din Brașov, „casa galbenă” a copilăriei, de pe strada Dr. Gheorghe Baiulescu numărul 9, devenită primul muzeu închinat unei personalități literare din exil.

Între toate aceste repere, scriitorul Ștefan Baciu își revelează esențele, construind imaginea eternă a unui pelerin ce pendulează între continuu (găsirea centrului și nostalgia refacerii în sine a unității originare a lumii) și discontinuu (atracția orizonturilor) definindu-și existența drept conștiința tragică a faptului că un dor neîmplinit e ca o călătorie trudnică pe un drum presărat cu pietre... Creația sa este cel mai fidel martor al acestei călătorii.

Capitolul al doilea al lucrării s-a oprit, în încercarea de a reconstitui identitatea artistică a scriitorului, la opera poetică. În fața unei creații care își revelează complexitatea prin generozitatea textelor adunate în zeci de pagini zămislite în colțuri de lume atât de neașteptate, cât și prin maturitatea creatoare instaurată încă din primul volum și evident asumată în toată lirica, ni s-a părut aproape imposibilă realizarea unor clasificări sau ordonări care să devină etaloane ale receptării critice. Astfel, luând ca punct de plecare etapizări ale poeziei deja cunoscute (realizate de Nicolae Manolescu, Mircea Popa, Florea Firan și Constantin M. Popa), am transformat primul subcapitol, *Etapete consacării eului poetic*, într-o analiză coerentă a celor mai reprezentative momente din evoluția lirismului lui Ștefan Baciu, pe care le-am marcat printr-o selecție sugestivă de texte.

Punct de reper al acestei deveniri întru poezie, a fost, cum era firesc, volumul de debut, *Poemele poetului tânăr*, publicat în 1935. La apariție, modernitatea textelor și a mesajului a întâmpinat refuzul criticii de a recunoaște aici o poezie autentică, fapt pentru care, multă vreme,

extinzându-se și asupra creației de maturitate, opinii critice au suspectat lirica lui Ștefan Baciu de influențe din Ion Pillat, Barbu Fundoianu, Ion Minulescu, George Bacovia, Nicolae Labiș, Lucian Blaga, Ilarie Voronca, Gh. Tomozei, Mateiu Caragiale, D. Teleor, Carco sau Toulet. Încă de la primul volum, se configurează, așadar, o anumită imagine a raportului influență - originalitate, care analizat din perspectiva întregii creații, este reprezentativ concentrat în opinia Roxanei Sorescu: „pentru criticul literar, care își subminează programatic plăcerea lecturii cu nevoia de clasificare și caracterizare a scriitorului, Ștefan Baciu este un personaj derutant. I se pot găsi afinități cu Bacovia sau cu Ion Pillat, cu Arghezi sau Blaga, cu Urmuz sau cu Emil Botta, fără să semene de fapt cu nici unul dintre aceștia, creator al unui stil sintetic și personal, nenăscut prin imitație și inimitabil”⁴.

Ca expresie a începuturilor artistice ale poetului, am căutat originalitatea volumului de debut, justificând-o, în primul rând, din perspectivă tematică, prin modul cum versurile își așează mesajul liric sub semnul de netăgăduit al tinereții. Temă de referință a poeziei, tinerețea capătă proteice sensuri, fiind înțeleasă liric ca reverie, cântec, meditație, întoarcere spre sine, asumare, iubire, prietenie. Universul tematic se îmbogățește, treptat, cu noi imagini, care chiar dacă valorizează aspecte cunoscute și bătătorite – visul, iubirea, timpul – sunt inedite prin abordare. În acest moment al începuturilor, visul nu capătă, încă, liric, profunzimea meditației poetice, fiind doar un dat al vârstei. Iubirea cunoaște și ea particularizate imagini, fiind percepută ca inițiere constructivă și creatoare, ce se materializează poetic în ambiguitate suprapuneri iubită - creație, ajungându-se până la cultul femeii-poezie. Citadinul, ca marcă a poeziei de maturitate apare în fragile forme lirice încă de acum, îmbogățind universul liric și induce intenția unor prime încadrări estetice ale poeziei.

O dimensiune esențială a liricii se instaurează de la debut și va marca emblematic creația lui Ștefan Baciu: cultul pentru definirea artistică a poetului și a poeziei. Interesant de urmărit a fost subtilitatea și rafinamentul stilistic cu care se face trecerea spre primele forme ale unei mitologii a creatorului, în doar șapte poezii câte cuprinde ciclul intitulat *Eu al Poemelor poetului tânăr*. Dacă în poezia de început autorul își cânta tinerețea, percepând creația ca o expresie a experiențelor personale marcate de această vârstă, treptat, se instituie o poetică a eului creator, inserată, inițial, generic, fără un cult al eului exagerat surprins (*Poetul, Relieful poetului*), pentru ca, în ultimele texte, să se instaureze regimul categoric al lui „eu”, prin toate mărcile deixis-ului personal (*29 octomvrie 1934, Poemul meu, Copil de oraș*). Treptat, tinerețea devine un dat al creatorului, creația se conceptualizează și ea (metafora poeziei-cântec), cartea devine simbol și face parte din destinul eului liric iar mesajul poetic este acela al trăirii angajate, poetul asociind orice act creator unui mod

⁴ Roxana Sorescu, *România – spațiu ficțional*, în „Luceafărul”, nr. 27, 1995, p. 6

de cunoaștere inițiativ. Chiar dacă imaginea creației nu s-a definitivat prin conceptualizare, este vizibil că poezia, așa cum apare surprinsă în artele poetice, se suprapune vieții, căpătând imaginea simbolică a unui poem închinat acesteia.

La nivel stilistic, consecință a unei interiorizări poetice care poate fi urmărită pe parcursul volumului, se remarcă ermetismul, euriemiile și cromatica poeziilor, imagismul, atenția acordată selecției cuvântului, forța de sugestie a metaforei și arhitectonica, dată de logica interioară după care se ordonează mesajul liric. Important rămâne, pentru încercarea de a urmări etapele devenirii evoluției lirice a creației faptul că unele din valorile promovate în poezia începuturilor se vor transforma în constante ale lirismului lui Ștefan Baciu, maturizându-se odată cu acesta, în proteice imagini.

În cel de al doilea volum, *Poeme de dragoste* (1936), am descoperit forme sfioase ale evoluției poetice, textele atrăgând aici atenția printr-o nouă stare lirică ce trebuie subliniată pentru valoarea sa anticipativă: regretul, deziluzia, resemnarea, lacrima, amintirea definesc o tristețe care va întregi, mai târziu, imaginea exilului. Convingător pentru delimitarea unei noi etape a devenirii eului artistic, volumul *Micul dor*, apărut în 1937, aduce o schimbare de registru poetic, propunând o lirică sentimentală, intimistă, ce se definește, în doar zece poezii, printr-un cumul de trăiri care asociază, în mod inedit, melancolie, nostalgie, tânguire, tristețe, resemnare, înstrăinare, abandon, zădărnici. Intitulat sugestiv, oarecum profetic, volumul surprinde, în numeroase ipostazieri, dorul ca răspuns lăuntric al unei iubiri neîmplinite, definitiv pierdute, ce mai capătă materialitate doar prin fantasmagoricele imagini ale unei instanțe referențiale *in absentia*. Ne aflăm în sfera aceleiași teme (iubirea) ca în volumul anterior, dar mult mai concentrat este, de data aceasta, mesajul liric, și mult mai unitară viziunea asupra sentimentului. Discursul se dezambiguizează, imaginea femeii-poezie din volumele anterioare se estompează și devine mai dificil de intuit, iar în relief iese, în toată ingenuitatea lui, sentimentul iubirii, perceput ca experiență inițiativă, până și atunci când din el nu mai rămâne decât dorul. „Micul dor” rămâne metafora unei pierdute iubiri ce prinde contur din „transparente fine” și din absențe, iar creația poetică devine singura formă prin care amintirea ei se reîntregește, căci poetul o dăruie versurilor, pentru a și-o putea aduce aproape.

Cea mai reprezentativă, rămâne, cu siguranță, ultima poezie a *Micului dor*, intitulată, simplu, *Ars poetica*. Fidelă ca mesaj caracterului unitar al volumului, textul este „un autentic poem de dragoste în care ambiguitatea dintre iubită („neliniștea cea mare, troița ce-dihnește”) și poezie este perfectă și imposibil de înlăturat”. Dincolo de aceasta, însă, textul este semnificativ „pentru

modul în care Ștefan Baciu se gândește pe sine ca poet”⁵. Din această perspectivă, poezia capătă conturul unei justificări, a unei explicații cu rol de postfață, construită sub forma aceleiași adresări directe către imaginea unei iubite construite din absențe, care explică, de fapt, în substraturi, destinul poetului. Creația este definită acum drept căutare, zbatere, frământare, zbor, toate supuse unei libertăți a spiritului care caută, în cele mai variate forme ale lumii, răspunsul marilor întrebări. Căutarea de acum va căpăta, mai târziu, forma călătoriei ca inițiere, iar răspunsurile fără contur ale acestei vârste se vor materializa în complexitatea mesajului liric din creația exilului, în același ritm cu maturizarea eului empiric. Deocamdată, autodefinindu-se drept gând fremătător și suflet hoinar eul poetic are, încă, sentimentul nesiguranței, nu își găsește locul, ca artist, și îl caută pretutindeni.

O evoluție a lirismului, suprapusă unei evoluții în planul cunoașterii, este evidentă odată cu apariția volumului *Căutătorul de comori* (1939). Titlul, simbolic, pune în ecuație intenția fățișă a eului poetic de a se defini și chiar de a-și asuma și afirma personalitatea, prin raportare la semnele lumii, numite, sugestiv, „comori” sau, mai mult, prin raportare la întreg universul. Căutarea devenită formă de cunoaștere, va rămâne, în continuare, un mod de a fi, dar, mult mai angajat și responsabil eul poetic va înlocui trăirea jubilativă sau frenetică a vârstei tinere cu una reflexivă, ce se revarsă, în primul rând, asupra propriei condiții. Această nevoie de construire a unui profil poetic, a unei identități atestate și recunoscute în plan creator, vine pe mai vechile încercări de autodefinire și se concretizează în forme noi, în care expresivitatea și elanurile conștiinței de sine se esențializează, devenind, prin reflecție și problematizare, armonioase forme ale unui eu ce capătă identitate prin acordul cu lumea.

Am încercat să demonstrăm că asistăm, așadar, la o continuitate a sensului programatic al versurilor, condiția poetului și a creației subliniind, prin noile nuanțări, primul semn de noutate al volumului în raport cu celelalte și, mai ales, primele forme de maturitate poetică. Vechile teme se amplifică la nivelul imaginilor, se esențializează la nivel ideatic și se redimensionează la nivelul limbajului, iar altele noi prind contur realizând un microcosmos individual, în ale cărui substraturi, indiferent de mesajul transmis, se poate oricând intui profilul creatorului. Mai vechilor forme de cunoaștere ce înlesnesc maturizarea poetică, li se adaugă acum altele noi, la care eul liric se raportează cu aceeași atitudine întrebătoare și reflexivă. O nouă formă de căutare, de data aceasta mistică, se configurează în ciclul *Pre tine te laudăm*, ea reprezentând una dintre puținele întâlniri ale umanului cu sacralitatea prezente în poezia lui Ștefan Baciu.

⁵ Mihaela Ursa, *Poemele poetului tânăr*, în *Dicționar analitic de opere literare românești*. Vol II (N-Z), coordonator Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2007, p. 806

Definindu-și creația drept ardere, culoare și tinerețe, poetul încheie, de fapt, o altă etapă a evoluției sale lirice. Treptat, poezia își transformă arderea în mai introvertitele forme ale reflexivității, într-un proces de triere și decantare a experiențelor vieții ce devin, tot mai mult expresii ale unei filosofii ontologice, culoarea formelor dată, mai ales, de virtuțile metaforei, se estompează, înainte ca procesul transformării metaforei întâmplătoare în sistem metaforic să se încheie, iar tinerețea poetică îmbracă formele unei înțelepciuni ce se convertește în cunoaștere contemplativă și matură. Toate aceste „semne” ale instaurării unei noi vârste poetice, deja anunțate, se reflectă, în diferite ipostaze, în ultimul ciclu al volumului, *Panta rhei*, prin aspectele valorizării timpului.

O schimbare totală de registru, vizibilă la nivelul imaginilor poetice, a mesajului și a limbajului, o aduce volumul publicat în 1940, *Cetatea lui Bucur*. Vechile teme sunt ignorate, limbajul metaforic se diminuează ca pondere și preocupările pentru definirea prin arte poetice a creatorului și a operei dispar, într-un volum în care o poezie preponderent picturală scoate la iveală virtuțile monografice ale poetului, dând dinamism și culoare unui oraș ce se descrie, în fiecare pagină, prin unicitatea atmosferei recreate în versuri. Eul liric își asumă aici o atitudine obiectivă în raport cu lumea descrisă, printr-o controlată absență, mărcile deixis-ului personal care îl definesc fiind eliminate în cea mai mare parte a textelor, iar acolo unde apar, sunt camuflate.

Dând sensuri aparte forței de sugestie a imaginii, Ștefan Baciu creează o poezie picturală, ce scoate în evidență, prin cromatică, un peisaj pestriț, convertit într-o fidelă imagine a Bucureștiului interbelic. Am subliniat aici faptul că picturalul, ca nouă dimensiune a lirismului capătă două valențe: își depășește limitele prin dinamismul interior al lumii descrise, ce ar putea fi numit sugestiv, păstrând tonalitățile poemelor, „forfotă” și se însuflețește, fiind investit cu *Duh* – așa cum elementele structurale o atestă – căpătând un farmec aparte prin zecile de chipuri ce prind viață în colorate imagini vizuale, auditive și olfactive.

Pe fondul unei bogate imagistici se pun totuși, probleme, se conturează reflecții, meditații, se iscă întrebări și se nasc invariabile răspunsuri, într-un ritm tulburător, conturându-i-se poeziei un spațiu ideatic unic, în care limbajul doar sugerează, cu generozitate, interpretări. Fiecare text poetic devine o secvență lirică desprinsă din armonia întregului, creând imaginea plastică a unui album fotografic (de altfel, poetul induce această posibilitate de reprezentare a textului prin unul din versurile poeziei *București!* – „Te răsfoiesc în gând ca pe-un album”), căruia trebuie să-i intuiești, dincolo de contururi, esențele. La nivelul mesajului, ineditul volumului este dat, în primul rând, de abandonarea aproape completă a vechilor teme lirice, prin inserția unui univers poetic nou, ce

capătă, încă din titlu, emblema citadinului. Pe fundalul acestui citadinism bine instituit, se brodează apoi, noi dimensiuni ideatice și, foarte rar, se revalorizează câte o dimensiune a temei vieții și a morții, a timpului sau a iubirii, prezente în poezia anterioară.

Astfel, am subliniat că, păstrând „linia unei poezii evocatoare”⁶, *Cetatea lui Bucur* aduce în planul creației poetice a lui Ștefan Baciuc un suflu tematic nou, modern abordat, construit sub forma unei monografii în versuri, în care citadinul apare valorificat cu o obiectivitate debordantă, exact așa cum a fost perceput, fără efortul camuflării aspectelor degradante și fără entuziasmul evidențierii celor care îi fac cinste. În armonia sa de ansamblu, volumul adună atâtea nuanțe, de la atmosfera pitorească, cu iz balcanic, până la oameni și clădiri, însemnând, în ritmuri lirice, timpul, viața, moartea, boemul, moravul, tristețea, visul, periferia, boala, banalul, plictisul, ironia, mitul, ridicolul, anonimatul, bârfa, desfrâul, credința, necredința, ura, ironia, blazarea, perfidia, alteritatea, cultura, ca semne nepieritoare ale imaginii unui oraș care își trăiește, cu intensitate, destinul. Toate aceste imagini lirice au fost selectate pentru a exemplifica mărcile unui nou tip de lirism valorificat de Ștefan Baciuc, lirismul obiectiv.

Interesant prin „exercițiul de virtuozitate al sonetelor”⁷ este și volumul apărut în 1943, *Muzica sferelor*. Aici poetul își tentează disponibilitățile artistice prin valorificarea formei fixe a sonetului în 28 de texte, organizate în trei cicluri: *Prometeu înlănțuit*, *Din fotoliul de orchestră* și *Tu*. În afară de preocuparea pentru desăvârșirea, la nivel structural, a acestei specii, la nivel ideatic nu apar schimbări majore în abordarea lirismului. Aceleași teme revin (timpul, iubirea), e adevărat, mai adânc supuse reflecției, iar acolo unde intervine noutatea tematică (ciclul *Din fotoliul de orchestră*) asistăm la un pluriperspectivism în versuri, pe aceeași idee propusă: viața ca teatru. Dintre toate, cel mai bine reprezentată liric rămâne tema timpului. Mai esențializată, mai atentă la nuanțe și semnificații, mai interiorizată, tema timpului este valorificată în multiple imagini, mai ales la nivelul primului ciclu. Supradimensionat prin descompunerea lui în clipe, cu sentimentul că, astfel, fiecărei frânturi a lui îi va fi conștientizată bogăția prin valorificarea ei plenară, condensat uneori, ca simbol al scurgerii prea repezi, timpul subliniază în poezia lui Ștefan Baciuc perisabilitatea ființei și transformă viața în zbatere.

Reprezentând etapa de tranziție a poeziei, după clasificarea propusă de Nicolae Manolescu, volumul apărut în 1967 și intitulat, exotic, *Ukulele* este o sugestivă anticipare a formelor mature de lirism care se vor instaura de acum încolo în creația lui Ștefan Baciuc. Construite, în totalitate, pe forța unui imagism plin de originalitate, poemele se definesc, în primul rând, prin valorificarea

⁶ Nicolae Manolescu, *Fișă pentru o biografie poetică (II)*, în „România literară”, nr. 25, 21 iun. 1990, p. 9

⁷ Aurel Sasu, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, Editura Albatros, 2001, p. 25

inedită a imaginilor auditive, critica susținând că, din acest punct de vedere volumul poate fi redus, simbolic, „la o esență de natură muzicală”⁸. Aceasta este sugerată, în primul rând de titlu, poetul însoțindu-l de o explicație preluată din dicționar, care întărește autenticitatea liricii: „Ukulele: *ghitară hawaiană cu patru coarde*. (*Dicționarul Ilustrat Novo Michaelis*)”⁹. Mai vechilor forme de melancolie ce se încărcau de sens mai ales prin valorificarea imaginilor vizuale, li se adaugă acum suflul nou al unor trăiri din aceeași sferă, scrise, însă, într-un limbaj plin de sonorități ce induce o stare de calm, cu parfum exotic și ritmuri hawaiene. Auditivul deține aici un rol esențial fiind valorificat în multiple forme, de la exersarea unui alt tip de sintaxă poetică – cea a versului liber și a refrenelor – până la atât de liniștitoare muzică a naturii.

Cronotopul care ordonează tematica volumului, redusă, în fond, la reflecții pe tema timpului și a spațiului, din care derivă, uneori, chipuri sau încercări de autodefinire a condiției poetului capătă, acum, primele nuanțe ale exotismului ce va deveni dominat în creația următoare, la particularizarea lui contribuind și pitorescul acestei proiectări a unui microunivers, în totalitatea sa, pe sonurile ghitării hawaiene. Muzicalitatea se revarsă, deci, în cadența sa molcomă, asupra spațiului și a timpului, imprimându-le amândurora o notă particulară, mai mult nostalgică și melancolică decât vijelioasă ori clocotitoare, iar versul se esențializează atât la nivel tematic cât și structural, prin valorificări particulare ale aceleiași teme ori prin „sintaxa poetică simplificată”¹⁰.

Toate aceste considerații au subliniat etapele devenirii și consacării eului poetic, subcapitolul încercând să contureze, în plan estetic, un univers liric bogat, în care natura, timpul, iubirea, cunoașterea, relația cu sacralul, moartea, cetățeanul au devenit forme de percepție a lumii și, între frenezie, vitalism, melancolie sau resemnare au deschis calea spre căutarea și definirea propriei identități poetice. Această deschidere în evantai spre marile adevăruri ale lumii am justificat-o și la nivel stilistic prin exemplificarea diversității formulelor estetice valorificate, care pornind de la originale provocări ale metaforei s-au esențializat prin exploatarea picturalului și a euritmilor ca formule de expresie moderne, acoperind o structură poetică ce pleacă de la clasică formă a catrenului, trece prin rigoarea formelor fixe ale sonetului și ajunge la libertatea versului neîngrădit de rime sau de ritm al modernității. Semnele maturității lirice se instaurează prin impresia unei „cumințiri a poetului”¹¹ care, cu timpul, „evoluează spre simplu”¹² într-o creație în care „fără să

⁸ Nicolae Manolescu, *Fișă pentru o biografie poetică (II)*, în „România literară”, nr. 25, 21 iun. 1990, p. 9

⁹ Ștefan Baciu, *Ukulele*, Madrid, Editura Destin, 1967

¹⁰ Raluca Dună, *Ștefan Baciu în Dicționarul general al literaturii române*. Vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic, sub egida Academiei Române, 2004, p. 300

¹¹ Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, Vol. IV, Ediția a II-a, s.l., Editura Teleormanul liber, 1990, p. 78

rostească o singură vorbă patetică, fără lamentații, numai din acumularea de amănunte, Ștefan Baciu scrie cea mai dramatică poezie a exilului interior”¹³.

Anticipată, ca poetică, de volumele anterioare, creația ultimei „vârste lirice” este expresia plenară a unei conștiințe care s-a desăvârșit prin una din cele mai cutremurătoare și complexe experiențe: cea a exilului. Poezia născută din această condiție, de înstrăinat, a fost analizată în subcapitolul *Lirica exilului. Poetica dezmarginirii*. Intenția demersului nostru, la acest nivel, a fost de a demonstra că, definit, clasificat, analizat, valorificat, ideologizat chiar, dar, în primul rând, trăit, exilul își depășește, în această poezie, condiția de temă literară și devine fenomen, transformând creația poetică într-o imagine a tuturor modurilor lui de manifestare, ce răvășesc și întregesc, în același timp, ființa.

Ineditul liricii exilului l-am regăsit, în primul rând, în pluriperspectivismul abordării temei și în complexitatea trăirilor artistice, exprimate, paradoxal, printr-o sintaxă poetică de o simplitate ce contrastează cu frământările eului. Lectura de adâncime a câtorva din cele mai reprezentative poeme ale acestei perioade (volumele *Poemele poetului singur*, *Poemele poetului Ștefan Baciu*, *Singur în Singapur*) a scos la iveală o formă interesantă de dramatism, ce rezidă nu în răvășitoare trăiri care cresc, cu fiecare poem, în intensitate, ci într-o atitudine care particularizează identitatea poetului Ștefan Baciu: aceea de „a nu putea uita”¹⁴. Astfel, amintirea imediată ori mai îndepărtată devine supratema acestei creații, se transformă în atitudine lirică și face posibilă orice formă de expresie a unei vieți care a ajuns să identifice exilul unui mod de existență.

Particularitatea analizei estetice a capitolului este dată de modul în care am reușit să demonstrăm că asimilându-i în totalitate ființa, exilul real al poetului devine sursa unei rodnicii creatoare, a unei lirici pline de freamăt, ce reflectă plenar noul profil spiritual al acestuia (cel al înstrăinatului) și încarcă de sensuri un nou tip de cunoaștere: cea explorativă, în care spații se compilează, pentru a-i astâmpăra dorul și a-i delimita, atât cât e posibil, identitatea ca om și ca artist. Exilul ca fenomen liric se conceptualizează la Ștefan Baciu, în primul rând, prin convertirea în vers a încercărilor de a-l defini: conturat, indirect, ca fiind nu o călătorie de plăcere ci impusă și improprie („eu nu am venit într-un voiaj de plăcere” – *Între mine și Cristofor Columb*) ori direct („Exil e când taci știind că ai de ce/ și când toate-ntrebările au un singur răspuns” – *Exil*), acesta își dezvăluie, prin sugestie, ipostazele și sensurile, cauzele (exterioare, de ordin politic, ori interioare,

¹² Dumitru Micu, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I. O., 2000, p. 220

¹³ Roxana Sorescu, *România – spațiu ficțional*, în „Luceafărul”, nr. 27, 1995, p. 6

¹⁴ *Ibidem*, p. 6

ce se transformă în stăpânite revolte generate de nerecunoașterea valorii) și predispune, chiar, la clasificări. Sugestivă este, în acest sens, subtilitatea cu care eul poetic sugerează, pe lângă exilul exterior, real, și o formă de manifestare aparte a acestuia, mult mai dureros resimțită, exilul interior.

Un alt aspect urmărit a completat imaginea poeziei exilului prin fixarea condiției exilatului care, definită de un complex de trăiri afective, copleșitoare prin intensitate, a întregit profilul spiritual al creatorului și a atestat, prin abordare, maturitatea la care ajunge, în procesul desăvârșirii, eul liric. Celor mai multe poezii le-am justificat intensitatea prin acest cumul de stări – nostalgia, neliniștea, melancolia, tristețea, grija, speranța, generate de singurătate și de chinul de a nu fi nicăieri acasă. Important de subliniat este faptul că, fără să ajungă, gradat, până la intensitatea disperării ce mistuie și alienează ființa, eul poetic se păstrează în registrul acestor trăiri pe care încearcă să le gestioneze, să le înțeleagă și accepte ca făcând parte din propriul lui destin de înstrăinat, însă niciodată nu va transfera poeziei bucuria ca stare. Ea nu face parte din preaplînul sufletesc al rătăcitorului, și nu-i întâlnim răsfrângerea în nimic, cum nimic nu o poate genera. Câteva pagini au urmărit, conclusiv, cum toate aceste trăiri definesc poetic dorul, o stare asumată, adoptată odată cu exilul și niciodată trăită acasă.

Pornind de la premisa că „orice imagine literar-artistică este cronotopică”¹⁵, toate reprezentările lirice ale exilului au fost analizate din această perspectivă, înstrăinarea ca stare care sfâșie în două sufletul permițându-ne să abordăm cronotopii exilului, călătoriei și toposului din perspectiva tensiunilor pe care le provoacă în conștiința celui care pleacă. Astfel, exilul se întregește ca imagine cronotopică dintr-o serie de structuri antitetice, convertite în motive literare, care corespund unui anterior, respectiv ulterior moment: cel al plecării. Cele mai reprezentative au fost evidențiate prin valorificarea unui număr mare de texte-suport, care să le ateste valabilitatea estetică: acasă – străinătate, sfârșit – început, depărtare – apropiere, pierdere – căutare, stabilitate – risipire, identitate națională – pierderea identității, autohtonism – exotism.

Viziunea particulară pe care Ștefan Baciu o oferă spațiului în lirica exilului am numit-o simbolic, dezmărginire. O imagine cronotopică inedită, confluență - divergență va reuși să o definească, pentru că în aceeași măsură dezmărginirea ca simbol al necunoscutului, a tot ce se află dincolo de „acasă” se identifică, în câteva puncte de confluență, spațiului românesc, deoarece purtându-și cu sine imaginea patriei, eul liric o transferă puțin altor spații, într-un gest justificat de mândria patriotică, de dor, de nevoia de recunoaștere sau, simplu, din dragoste. Spațiile ajung în această lirică a dezmărginii să se extindă până la ilimitat, să se condenseze până la imaginea unui

¹⁵ M. Bahtin, *Probleme de literatură și estetică*. Traducere de Nicolae Iliescu, prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982, p. 482

punct, întotdeauna reper al rătăcirilor, să se resoarbă sau să se alinieze în vertijuri, ori să se suprapună până la confuzie, demonstrând o forță a imaginii artistice particularizată, în special, prin valorificarea generoasă a toponimelor, cele mai multe exotice.

În continuarea uneia din principalele dimensiuni ale lirismului care străbate întreaga creație, preocuparea pentru definirea condiției poetului și a poeziei a completat și prin lirica exilului crezul artistic al lui Ștefan Baciuc. Dincolo de sentimentul singurătății, de teama pierderii identității artistice la care impinge înstrăinarea, mai întotdeauna, poetul își găsește sensurile propriului destin în actul artistic ce devine, în același timp, refugiu în cutreierul prin lumi necunoscute și emblema unei spiritualități pe care artistul o reprezintă cu mândrie. Și nu o dată, în concrete reprezentări, așezate la limita dintre poezie și istorie literară, poetul își construiește o fișă biografică atât de cuprinzătoare încât înfioară prin obiectivitate și prin capacitatea de autocunoaștere.

Definindu-se constant în raport cu toposul, artistul nu-și refuză imaginea unui călător care a preluat puțin, din fiecare colț al lumii pe care a străbătut-o. Și chiar dacă omul Ștefan Baciuc și-a „negat” vocația de călător eul poetic s-a identificat în mod constant condiției de *homo viator*, ipostază în care a reușit să învingă, prin creație, dezmarginirea. Subcapitolul *Reprezentări lirice ale motivului călătorului în opera lui Ștefan Baciuc* urmărește imaginea și structura drumurilor, a traseelor și răscrucilor existențiale definite liric și a ipostazei de călător a eului poetic, individualizând o viziune originală asupra poeziei exilului.

Ultimul subcapitol dedicat creației poetice, „*Poezia în libertate*” întregeste viziunea asupra condiției poetului și a poeziei, în creația de maturitate libertatea devenind simbolul identității artistice a poetului, desăvârșindu-i profilul spiritual și fixându-i, în pagini de istorie literară, originalitatea viziunii lirice. Pentru Ștefan Baciuc, libertatea poeziei sale echivalează cu un act de demnitate umană și preocuparea de a se sustrage fiecărei forme de îngrădire intelectuală e respectată cu sfințenie, completând o scară personală de valori ce poate deveni oricând emblema întregii creații a exilului românesc. Libertatea ca fenomen liric se reflectă, exact așa cum a fost teoretizată de poet în interviuri, în numeroase versuri care, urmărind o logică interioară, reușesc să surprindă ipostaze ale conceptului de „poezie în libertate”¹⁶: consecință a exilului (de altfel, singura șansă pe care acesta o oferă înstrăinatului), credință, stare interioară sau mod de a institui astfel, imaginea unei Români după gratii, din perspectiva imaginii ei culturale, libertatea este pentru eul poetic, o „profesiune de credință” pe care și-o asumă cu încântare și responsabilitate, transformând-o în „declarație de principii” (*Declarație de principii* – vol. *Poemele poetului singur*).

¹⁶ Constantin Eretescu de vorbă cu ȘTEFAN BACIU. *Poezia în libertate*, în Addenda volumului Ștefan Baciuc, *Un brașovean în arhipelagul Sandwich Hawaii*, București, Editura Eminescu, 1994, p. 149

Preocuparea declarată pentru descoperirea propriei individualități, revelată, prin scris, sieși și lumii, devine în creația memorialistică pretextul unei întregi hermeneutici a eului care se rescrie, se proiectează, și se exprimă prin scriitură, atent analizată în capitolul al treilea al lucrării. Intenția demersului critic a fost aceea de a demonstra că, în ansamblu ei, memorialistica lui Ștefan Baciu poate fi percepută ca spectacol al unei personalități, în care „omul se înfățișează pe sine ca proces, ca devenire” (și din acest punct de vedere textul poate fi înțeles ca fiind „chiar acest proces, această căutare, această aproximare și această intuiție a adevărului”¹⁷) și ca spectacol al unei lumi, întregită prin construirea elaborată a portretelor și evocarea atmosferei, modul în care este gestionată, la acest nivel, materia realului convertind textul în cronică. Densitatea ideatică și coerența tematică a textelor memorialistice scrise de Ștefan Baciu a fost evidențiată prin creații reprezentative – *Praful de pe tobă*, *Mira* și *Însemnările unui om fără cancelarie* care au făcut subiectul celor trei subcapitole destinate scrierilor confesive ale acestuia. În paralel cu analiza tematică s-a urmărit conturarea profilului memorialistic al autorului și delimitarea aspectelor care particularizează aceste documente autobiografice.

Născută din nevoia recuperării – atât cât se mai poate – a unui timp revolut, memorialistica lui Ștefan Baciu impresionează prin dimensiune și profunzime. Bogăția formelor discursului autobiografic este rezultatul unei memorii uluitoare prin capacitatea de a arhiva ordonat trecutul, creându-se impresia că intensitatea trăirii a făcut ca nimic să nu se șteargă din amintire. Detaliul, ca atribut esențial al textului memorialistic reușește să recompună cu fidelitate istoria personală a celui care consemnează, transformând-o într-o „mitologie personală”, prin stricta ordonare a materialului biografic, prin redundanța deloc greoaie a unor aspecte ce trădează forța memoriei afective, prin ritmul susținut al consemnărilor și, uneori, prin poetica frânturilor autobiografice. Concepută, în ansamblu său, ca un complet roman al devenirii, creația memorialistică scrie povestea unei vieți în toată complexitatea ei, și esențiale devin în această amplă imagine asupra trecutului trimiterile la operă, ce fixează din perspectiva autorului ei, statutul creației. Impulsurile afective și mărturisirile duioase își pierd uneori intensitatea, fiind înlocuite de un obiectivism ce contrastează cu specificul acestui tip de text, ajungându-se chiar până la a împrumuta discursului confesiv o evidentă dimensiune critică. Autenticitatea, ca marcă a memorialisticii e dată tocmai de aceste oscilări între particular și general, căci, scriitorul realizează aici o istorie personală și o istorie literară, ambele contribuind la conturarea unei ample monografii a epocii.

¹⁷ Ioan Holban, *Literatura subiectivă. I Jurnalul intim. Autobiografia*, București, Editura Minerva, 1989, p. IX

Ceea ce particularizează, însă, cu evidență, creația memorialistică a lui Ștefan Baciuc este valorificarea inedită a microportretului. Pe această alternanță om-epocă, ce definește dualitatea textului său memorialistic se configurează, din nevoia organică a reabilitării în plan cultural sau din cea a recunoașterii și revalorificării, o amplă galerie de portrete, cărora evocarea le intensifică, fără să deformeze, imaginea, în special cea culturală. Preciziei datelor, definitorie în creația memorialistică, i se adaugă intertextualitatea ca formă particulară a discursului, ordonarea atentă a gândurilor evidentă și în impecabila organizare a scriiturii, reușind să definească din multiple ipostaze, condiția memorialistului: acesta este, în egală măsură, autobiograf, biograf, istoric, critic literar și de artă.

Pe fondul acestor trăsături comune ale scrierilor confesive s-a încercat delimitarea elementelor particulare ale fiecărui text supus analizei. Primul subcapitol, *Praful de pe tobă – cronica vieții în România (1918-1946)* a demonstrat că cel mai cunoscut și mai apreciat text din seria scrierilor confesive ale lui Ștefan Baciuc, *Praful de pe tobă*, se impune, în primul rând, prin fidelitatea descrierii faptului biografic prin excelență. Volumul se detașează prin impecabila organizare a scriiturii, arhitectonică, logica mărturisirii, capacitatea de sinteză, dinamica textului, rigurozitatea selecției datelor, capacitatea de recuperare a unor decupaje ale propriului trecut al autorului posibilă doar prin puterea anamnezei și prin intenția memorialistului de a sugera, prin intertext, statutul creației sale. Ineditul discursului memorialistic e dat de impresionanta galerie de autoportrete reconstituite prin evocare ce scoate la iveală, în primul rând, dorința scriitorului de a reabilita, revalorifica și promova oameni și fapte. Acestor portrete am încercat să le descoperim esențele, notele particulare, le-am operat clasificări, iar memorialistului i-am apreciat tendința de a scoate în evidență, pentru fiecare portret, elementul de forță (care mai întotdeauna este legat de preocupările literare ale celui descris), de a realiza portrete indirecte, prin prezentarea unor opinii ale altor persoane despre oamenii pe care Ștefan Baciuc îi evocă, de a-i eterniza pe aceștia din urmă prin creație, vestimentație, caracter sau propriile lor cuvinte, devenite, de multe ori celebre.

Impresionantă prin intensitatea trăirii pe care scriitura elevată a textului nu o poate camufla, cartea de memorialistică dedicată Mirei (analizată în subcapitolul *Mira – „dublă autobiografie”*) este, cu siguranță, cea mai emoționantă operă din seria scrierilor confesive ale lui Ștefan Baciuc. Scrisă sub impulsul unei nevoi organice de a recupera și eterniza, atât cât se mai poate, din amintirile anilor petrecuți cu Mira și expresie a unei suferințe prea greu de înțeles în toată profunzimea ei, opera trădează neliniștile autorului, regretul, nostalgia dar și neputința în fața morții, toate unite într-un

efort vizibil de clarificare interioară, de aprofundare a unor clipe și chiar de eliberare de sub povara unor aduceri aminte tulburătoare.

În ciuda încărcăturii emotive care convertește fiecare pagină într-o expresie a vidului interior al memorialistului, *Mira* nu se transformă într-un discurs fragmentar și destructurat, ci, dimpotrivă, este un text extrem de elaborat, ordonat, echilibrat care oferă o imagine ușor de intuit a celui care scrie, atent la orice detaliu, preocupat ca nimic să nu se piardă și filtrând cu durere, orice mărturisire. Interesantă ni s-a părut, ca metodă de abordare a textului, încercarea de a demonstra că *Mira* este, așa cum însuși autorul o numește, o „dublă autobiografie”. În subcapitolul dedicat acestui text memorialistic am arătat, inițial, că paginile sunt mărturia unui tip de scriitură aparte, greu de încadrat în tipare prestabilite. Ea nu spune, simplu, o poveste ce pleacă de la o frântură de realitate filtrată firesc de conștiința scriitorului, ci propune o formulă neobișnuită: dimensiunea ei confesivă, atât de încărcată de emoție, devine strigăt tragic al unei prezențe ce a trăit cu intensitate momentele pentru care acum stă mărturie și pe care, scriind, le retrăiește, conștientă de responsabilitatea pe care textul i-o impune, aceea de a încerca să transforme discursul într-o soluție viabilă de existență.

Fixarea celor două profile biografice care fac subiectul cărții a pornit de la încercarea de a încadra estetic volumul și, mai ales de a demonstra o atitudine aparte a instanței narative. Aceasta pare să aibă mai puțină libertate decât are în mod obișnuit, pentru că, deși operează cu date controlabile, ele îi sunt în mare parte impuse de o instanță exterioară discursului dar mereu prezentă în fiecare fapt consemnat. Naratorul devine un *alter ego* al Mirei și, fixată din incipit, această ipostază inedită devine una din constantele discursului, reiterată, ori de câte ori textul o permite, fără a-i afecta acestuia fluiditatea, prin sintagme ale căror esență trimite la același mesaj: „scriu paginile pe care Ea mi le dictează”¹⁸. Personaj *in absentia*, cu o evidentă funcție simbolică, *Mira* se construiește prin pluriperspectivism, într-un portret total, ce nu ignoră niciuna din dimensiunile ei ca om și ca artist, iar atent controlate, în spatele acestei personalități se ordonează, cu discreție, datele care alcătuiesc profilul scriitorului. Asumându-și un complex de trăiri, toate experimentate, memorialistul se definește prin tristețea, disperarea, nostalgia, resemnarea, răzvrătirea, bucuria și patima unor pagini pline de lirism, rămânând, în același timp, prin fidelitatea amintirii, cronicarul unor experiențe general umane, din care n-a lipsit nici firescul și nici ineditul.

Reprezentativ pentru seria scrierilor memorialistice în limba română este și volumul apărut în 1996, *Însemnările unui om fără cancelarie*, care acoperă o perioadă importantă a biografiei autorului, valorificând, în etape, momente ale copilăriei, ale anilor petrecuți la București, la Rio de

¹⁸ Ștefan Baciu, *Mira*, București, Editura Albatros, 1998, p. 230

Janeiro sau Honolulu. Acesta a fost analizat în subcapitolul *Ștefan Baciu – prizonier al memoriei afective în evocări și microportrete*. Condensarea, prin evocare, a timpului și spațiilor este o caracteristică a însemnărilor, dincolo de aceasta volumul convertindu-se într-o veritabilă pagină de istorie a liricii românești interbelice, scrisă, de cele mai multe ori, prin portrete.

Impresionantei activități publicistice a lui Ștefan Baciu i-a fost dedicat capitolul patru al lucrării. Având ca emblemă diversitatea, acestui compartiment atât de reprezentativ al creației i-am atribuit trei dimensiuni: valoare literară, valoare documentară și valoare educativă. Acest cumul de valori a fost demonstrat prin urmărirea celor mai reprezentative momente ale evoluției ca jurnalist, a autorului. Pornind de la premisa că activitatea publicistică a lui Ștefan Baciu se va intersecta, în numeroase cazuri, cu destinul poetic al scriitorului, primul subcapitol, *Debutul publicistic. Colaborator „cu bucata” la reviste și ziare din București și din provincie* a fixat începuturile carierei literare a viitorului publicist și primele colaborări în ziare și reviste. După prezentarea contextului în care s-a produs debutul, aproape simultan, în revistele „Klingsor” și „Răboj” (cu poezia *Eu*), am urmărit colaborările poetice la numeroasele reviste din provincie, încercând, astfel, să evidențiem că, așa cum se autointitula, Ștefan Baciu a rămas un scriitor și un jurnalist cu vocația provinciei (cel puțin pentru această perioadă a începuturilor sale publicistice). Ineditul acestui subcapitol este dat de faptul că, pe lângă încercarea de ordona cronologic colaborările la zeci de reviste și ziare, am reprodus, ca exemplificare, numeroase texte lirice publicate în presă, majoritatea necunoscute cititorului. Autorul însuși consideră această etapă a colaborărilor poetice foarte îndepărtată (și necunoscută), numind-o, simbolic, în paginile memorialistice, „preistoria poetului tânăr”.

Subcapitolul *Publicistica bucureșteană. Densitate ideatică și asumare* a vizat prezentarea colaborărilor lui Ștefan Baciu la publicațiile care i-au marcat cariera: „Universul literar”, „Gândirea” și „Libertatea”. Am fixat aici, încă de la început, coordonatele acestei noi etape din cariera de jurnalist a lui Ștefan Baciu care se definește prin două caracteristici: colaborarea la trei ziare de renume și densitatea ideatică a mesajului său publicistic, ivită, în primul rând, din diversitatea materialului abordat. Spre deosebire de perioada anterioară, se observă o schimbare, în ceea ce privește colaborările: numărul publicațiilor în care jurnalistul va scrie se diminuează, chiar dacă el va mai păstra legătura cu ziarurile provinciei și se extind, în schimb, conținuturile, căci dacă în prima etapă Ștefan Baciu a căutat să-și promoveze poezia, acum, așa cum el însuși mărturisește, va scrie de toate, demonstrând, astfel, maturizarea mesajului său publicistic.

Reprezentativă pentru cariera de jurnalist a lui Ștefan Baciuc este, în primul rând, activitatea de la „Universul literar”. De această perioadă a vieții sale se leagă amintiri minunate, împliniri și satisfacții, prietenii și recunoașterea, dar, mai ales, marea șansă de a adera la ideile și entuziasmul unor tineri intelectuali, care au reprezentat, în plan literar, „Generația de aur”. Cea mai importantă realizare în plan publicistic este înființarea în paginile „Universului literar” a coloanei *Cântece noi* care va deveni o rampă de lansare a poeziei tinere. Talentul jurnalistic al lui Ștefan Baciuc a fost exemplificat prin analiza a două din cronicile care însoțeau în mod constant poeziile debutanților promovați în această rubrică.

Concluziile la care am ajuns au fost că această a doua etapă a carierei publicistice a lui Ștefan Baciuc este echivalentă unor experiențe decisive care, odată asimilate, îl vor întregi ca jurnalist. Cele trei mari publicații ce i-au marcat cariera i-au deschis noi orizonturi, l-au făcut să cunoască oameni deosebiți – în plan publicistic, literar și politic, i-au înlesnit șansa de a se exprima liber și necondiționat și, mai ales, aceea de a-și valorifica din plin, în numele culturii, propria inteligență și educație. Articolele publicate „cu bucată” sau în rubrici permanente l-au făcut cunoscut și apreciat, i-au dat notorietatea binemeritată, de care, din păcate, nu s-a bucurat foarte mult, căci consecințele plecării la Berna au așezat peste tot ce a însemnat în țară activitatea scriitorului Ștefan Baciuc, o nedreaptă și rapidă uitare.

Publicistica exilului a făcut subiectul subcapitolului următor. Această etapă a reprezentat, pentru Ștefan Baciuc, șansa afirmării ca jurnalist român, prin inițiativa realizării unor reviste românești, șansa de a face parte din echipa unor ziare de talie universală, de se individualiza prin valoarea și forța comentariilor politice (cu atât mai de apreciat cu cât veneau din partea unui om străin unor realități sociale și politice locale) și, uneori, sursă de supraviețuire, singura care aducea un modest și nesigur venit. Apogeul activității publicistice a lui Ștefan Baciuc a fost atins prin munca la gazeta „Tribuna da Imprensa” a lui Carlos Lacerda, calitatea articolelor sale politice făcându-l unul din cei mai temuți gazetari ai spațiului latino-american.

Mărturie peste timp a preocupărilor constante ale lui Ștefan Baciuc de a transfera spiritualitatea românească unui spațiu aparținător universalității, revista „Mele” este expresia maturității artistice a jurnalistului și sinteza unei atitudini culturale: perceperea culturii ca unică perspectivă a revigorării spirituale a unui popor și angrenarea ei, prin aderare, în ansamblul modelelor culturale universale. Având privilegiul de a încununa activitatea publicistică a unui gazetar profesionist, revista se evidențiază prin siguranța mesajului ei, bine încheșat, sugerat în întregime de subtitlu, ce susține promovarea și recunoașterea, aprecierea și admirația creației de

valoare, dincolo de bariere lingvistice, de modele culturale, de tipare sau prejudecăți, justificate, simplu, de bucuria de a împărtăși cu ceilalți, în numele unei rafinate solidarități intelectuale. Istoria revistei va fi încheată în ultimul subcapitol dedicat publicisticii, „*Mele*” - „*scrisoare internațională de poezie*”. Analiza noastră a încercat să dea o imagine coerentă celor 99 de numere ale revistei, prin fixarea obiectivelor acesteia, colaboratorilor, conținuturilor și, bineînțeles, a rolului pe care l-a jucat Ștefan Baciuc – prezență constantă în paginile lui „*Mele*” prin activitatea sa de publicist, traducător, poet, corespondent, în realizarea și promovarea publicației. Încercarea de a ordona, în linii mari, generosul material al celor 99 de numere ale revistei, este, cu evidență, aproape imposibil. Nu pot să nu atragă atenția, însă, câteva constante care dau, în fapt, notele definitorii, individualizatoare, „scrisorii internaționale de poezie”. Raportându-ne strict la spațiul acordat literaturii române în „*Mele*” am subliniat și exemplificat faptul că poezia ocupă cel mai mare număr de pagini, ei adăugându-i-se traducerile și corespondența.

Născută în exil, „*Mele*” va rămâne, pentru scriitorii români care i-au încredințat creațiile, mărturia dorului, a singurătății, a despărțirii și a nevoii de adaptare, a revoltei, a încercărilor de a răzbate în plan literar, a timpului care trece, a dorinței de reîntoarcere în locurile natale, a tot ce înseamnă viață și moarte în plan spiritual, într-un cuvânt, a destinului fiecăruia în parte care, până la urmă, este același pentru toți. Și tocmai pentru că în paginile acesteia, înstrăinarea este cântată în același glas, pentru că are aceleași nuanțe, indiferent de ce cel care le-a transferat în cuvinte, am exemplificat, prin numărul 6 al revistei, din aprilie 1983, modul simplu, dar simbolic, în care Ștefan Baciuc evocă imaginea orașului său natal.

Portretul artistului Ștefan Baciuc a fost completat, în capitolul al cincilea al lucrării, *Gânduri de dincolo de țară: corespondența Ștefan Baciuc – Lucian Boz*, cu o altfel de literatură, care, transformându-se în document uman, deschide un drum spre viața particulară a celui ce a înțeles că, prin scrisoare, poate să-și apropie lumi și oameni dragi, în numele prieteniei, al umanității și al culturii. Din păcate, fiorul vieții cu toate nuanțele ei, pe care îl ascund, între foi, scrisorile lui Ștefan Baciuc, nu poate fi redat decât trunchiat, o mare parte din acestea dispărând, odată cu anii. Pentru exemplificare, ne-am oprit la schimbul epistolar cu Lucian Boz, din perioada 1968-1977. Ce impresionează, în primul rând, în această corespondență este, evident, dimensiunea documentară a conținuturilor, care oferă date importante, unele cunoscute, altele descoperite acum, despre activitatea literară a celor doi scriitori, despre operă, despre prietenii comuni, mai toți nume cu rezonanță, despre viața culturală din țară ori din exil, despre realitățile politice interne, așa cum ele sunt percepute din afară și, bineînțeles, despre oamenii din spatele acestor rânduri, cu prietenia lor

veche și cu zbuciumul continuu al propriilor vieți, ce aduc, pe lângă împliniri, uneori boală, alteori dezamăgiri ori neajunsuri.

Din materialul informațional atât de bogat și, de multe ori inedit, se desprinde, în primul rând, o imagine detaliată, bogată în date și referințe, a operei lui Ștefan Baciuc. Este vorba, evident, de cea la care scriitorul lucra în perioada acestui schimb epistolar, și care, urmărită pe parcursul a nouă ani de corespondență, poate alcătui oricând, o pagină de istorie literară intimă, rescrisă de gândurile sincere ale autorului însuși (*Franctiror cu termen redus*, volumul antologic *Poemele poetului tânăr*, *Praful de pe tobă*, *Antologia poeziei latino-americane* și, bineînțeles, revista „Mele”). Remarcabile rămân, în această corespondență, colaborarea literară dintre Ștefan Baciuc și Lucian Boz, dialogul artistic, schimbul de idei și materiale cu privire la fenomenul literar românesc din țară și din exil și, implicit, stilul scriiturii, uneori poetic, alteori vehement (în susținerea unor opinii estetice sau politice), dar întotdeauna sincer.

Pornind de la premisa că „interviul literar, ca specie aparte, (...) are mari șanse de a depăși clipa și a deveni istorie literară”¹⁹, capitolul al șaselea, *De vorbă cu Ștefan Baciuc. Interviuri* a scos în evidență, prin confesiunea directă a scriitorului, date despre concepția sa estetică, despre realizările artistice, despre imaginea și literatura exilului, ori despre oameni și fapte de cultură. Pentru continuitatea la nivelul ideilor transmise au fost selectate două interviuri – cel luat scriitorului de Constantin Eretescu, apărut în „Lupta” la 1 februarie 1989 și cel publicat în 1991, în numărul 7 al revistei „Vatra”, prins de Nicolae Băciuc în *O istorie a literaturii române contemporane în interviuri*. Interesant de urmărit și demonstrat a fost apropierea, prin obiectivitate, a memoriilor, de adevărul mesajului transmis prin interviu.

Înlesnind cunoașterea directă a autorului, interviurile selectate au scos în prim plan dorința acestuia de a face lumină asupra unor adevăruri ale propriei existențe literare. Din aceste remarcabile dialoguri intelectuale am desprins convingerile scriitorului Ștefan Baciuc care au statuat, prin timp, verticalitatea și demnitatea sa artistică.

Percepute de autor ca formă a dialogului intercultural, traducerile au completat imaginea activității literare a lui Ștefan Baciuc, capitolul *Revalorizarea traducerii ca dialog intercultural: 25 de poeme din Georg Trakl* reușind să demonstreze ușurința cu care acesta manevrează fondul lingvistic al limbii române și al limbii germane, fidelitatea traducerii, cunoașterea în profunzime a operei supuse decodificării și capacitatea de a compensa în română valențele stilistice ale textului original, păstrând sonoritățile și ritmurile celui din urmă – accentuându-le, astfel, statutul de marcă

¹⁹ Nicolae Băciuc, *O istorie a literaturii române contemporane în interviuri*. Vol. I, Semănătorul, Editura online, februarie 2010, p. 5

definitorie a liricii lui Georg Trakl. Valoarea acestei traduceri de tinerețe a fost evidențiată prin analiza, în paralel, a aceluiași texte poetice, traduse de Ștefan Baciu, Mihail Nemeș și Petre Stoica.

În numele aceluiași dialog cultural, antologiile de autor și cele care au vizat poezia latino-americană încheie profilul unei opere de o complexitate ce copleșește, prin confirmarea spiritului sintetic al lui Ștefan Baciu, a culturii sale, a muncii de documentare și evident, a noutății proiectului său, în contextul epocii. Capitolul al optulea, *Contribuția la promovarea literaturii universale prin antologii*, a subliniat ipostaza de autor de antologii a scriitorului, aceea de critic și istoric literar, de biograf și chiar de poet, având ca suport trei mari lucrări: volumul antologic al propriei creații poetice – *Poemele poetului Ștefan Baciu* și cele două antologii ale poeziei spațiului latino-american: *Antología de la poesía Latinoamericana (1950-1970)* și *Antología de la poesía Surrealista Latinoamericana*, ambele apărute în 1974.

Complexitatea creației lui Ștefan Baciu, diversitatea lingvistică a acesteia și faptul că ea aparține, în egală măsură, literaturii române și celei a exilului (fie că e vorba de Rio de Janeiro, Seattle sau Honolulu) ne-a împins să-i fixăm scriitorului, în capitolul nouă al lucrării, locul în contextul culturii române și a celei universale, enumerându-i distincțiile, premiile și aprecierile și amintindu-i pe mulți din cei care au scris, prin timp, despre el. Și pentru că fiecare autor trăiește prin creația sa, demersul nostru s-a încheiat cu prezentarea cronologică a întregii opere a lui Ștefan Baciu, căreia i se adaugă o ordonare a acesteia în funcție de limba în care a fost scrisă, realizată de autorul însuși.

În fața unei creații copleșitoare, din care transpar cele mai umane și firești trăiri, gândul cu care am încheiat demersul nostru a fost speranța că lectorul avizat va putea descoperi, întotdeauna alte și alte ipostaze ale aceleiași credințe, căreia scriitorul i-a fost fidel: creația literară poate deveni însuși sensul unei existențe, iar autorul poate înfăptui acte esențiale trăind simplu și omenesc, propriul dor ce poate căpăta înmiite nuanțe.

Cuvinte cheie : exil, dezmarginire, extrateritorialitate, interculturalitate, microportret, *homo viator*, personaj *in absentia*, imagine cronotopică, discurs confesiv

Bibliografie

I. Opera lui Ștefan Baciú în limba română

I.1. Poezie:

Baciú, Ștefan, *Poemele poetului tânăr*, București, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, 1935; Ediția a II-a facsimilată, cu o anexă cuprinzând cronicile literare de la debut, Honolulu, 1985

Baciú, Ștefan, *Poeme de dragoste*, Oradea, Editura Revistei Familia, 1936

Baciú, Ștefan, *Micul dor*. Cu o gravură în linoleum de K. Hübner, Brașov, Tipografia Égető, 1937

13 poeți. Cu 13 portrete de Neagu Rădulescu (Ștefan Baciú, Ovid Caledoniu, Virgil Carianopol, Const. Virgil Gheorghiu, Gherghinescu-Vania, Vintilă Horia, Ion Aurel Manolescu, Petre Paulescu, Teodor Scarlat, Ștefan Stănescu, Simion Stolnicu, Gh. Tuleș, E. Ar. Zaharia), București, Editura Pavel Suru, 1937

Baciú, Ștefan, *Drumeț în anotimpuri*, Iași, Editura Frize, 1939

Baciú, Ștefan, *Căutătorul de comori*, București, Fundația pentru Literatură și Artă Regele Carol II, 1939

Baciú, Ștefan, *Cetatea lui Bucur*, București, Colecția „Universul Literar”, 1940. Ediția a II-a București, Editura Humanitas, 2006

Baciú, Ștefan, *Lanterna magică*. În colaborare cu Traian Lalescu, București, Editura Bucovina I. E. Torouțiu, 1941

Baciú, Ștefan, *Muzica sferelor*, București, Editura Prometeu, 1943

Baciú, Ștefan, *Cântecul mulțimii*. Cu o prefață de Ion Pas, București, Editura Partidului Social Democrat, 1944

Baciú, Ștefan, *Caiet de vacanță*, Râmnicu Vâlcea, Tipografia Unirea, 1945

Baciú, Ștefan, *Analiza cuvântului dor*, Argentina, Valle Hermoso, Sierras de Córdoba, Editura Cartea Pribegiei, 1951

Baciú, Ștefan, *Poemele poetului pribeag*. Cu un portret de Beatrix Briceño, México, Editura Drum, 1963

Baciú, Ștefan, *Strada Dogari*, Honolulu, Editura Mele, 1967

Baciú, Ștefan, *Cartea de cetire pentru tablourile lui Jacques Hérod*, Honolulu, Editura Mele, 1967

Baciu, Ștefan, *Ukulele*, Madrid, Editura Destin, 1967; Ediția a II-a, Honolulu, Menehune Press, 1972; Ediția a III-a San Francisco, Romax Publications, 1980

Baciu, Ștefan, *Recitind pe Ion Barbu*, Honolulu, Editura Mele, 1968

Baciu, Ștefan, *A se ceti cu peria de dinți*, Honolulu, Editura Mele, 1974

Baciu, Ștefan, *Bilanțul celui din urmă averescan*, Honolulu, Colecția Start, 1976

Baciu, Ștefan, *Școala primară Andrei Mureșianu*, Honolulu, Editura Mele, 1976

Baciu, Ștefan, *Neîmpliniri*, Honolulu, Editura Start, 1976

Baciu, Ștefan, *Îngerul malagambist în Insula Oahu*, Honolulu, Editura Mele, 1979

Baciu, Ștefan, *Palmierii de pe Dealul Melcilor*, Honolulu, Colecția Start, 1980

Baciu, Ștefan, *Poemele poetului singur*, Honolulu, Editura Mele, 1980

Baciu, Ștefan, *Ichiu-gogola sau numai pentru brașoveni*, Honolulu, Hawaii, Editura Mele, 1983

Baciu, Ștefan, *Singur în Singapur*, Honolulu, Editura Mele, 1988

I.2. Memorialistică

Baciu, Ștefan, *Franctiror cu termen redus*, Honolulu, Editura Mele, 1968

Baciu, Ștefan, *Sub Tâmpa, în Honolulu*, Honolulu, Colecția Start, 1973

Baciu, Ștefan, *Călătorii*, Madrid, Colecția Start, 1974

Baciu, Ștefan, *Mira*, Honolulu, 1979 (xerocopiat); Ediția a II-a București, Editura Albatros, 1998

Baciu, Ștefan, *Praful de pe tobă*, Honolulu, Editura Mele, 1980; Ediția a II-a, București, Editura Eminescu, 1995

Baciu, Ștefan, *Microportrete*, Honolulu, Editura Mele, 1984

Baciu, Ștefan, *Un brașovean în arhipelagul Sandwich Hawaii*, București, Editura Eminescu, 1994

Baciu, Ștefan, *Însemnările unui om fără cancelarie*, București, Editura Albatros, 1996

I.3. Antologii

Ștefan, Baciu, *Poemele poetului Ștefan Baciu*. Prefață de Lucian Boz, Madrid, Editura Start, 1972

Ștefan, Baciu, *Poemele poetului tânăr*, București, Editura Eminescu, Colecția Poeți români contemporani, 1991

Ștefan, Baciu, *Poemele poetului singur*, București, Editura Eminescu, 1993

Ștefan, Baci, *Peste o mie de catrene. Sub Tâmpa din...Honolulu*, Brașov, 1994

Ștefan, Baci, *Radiografia cuvântului dor*. Ediție îngrijită de Ioana Baci Mărgineanu, Brașov, 1998

Ștefan, Baci, *Poemele poetului singur*. Antologie și postfață de Gabriel Stănescu, prefață de Constantin Eretescu, s.l., Criterion Publishing, 2002

I.4.Corespondență

Scrisori din exil. Lucian Boz în corespondență cu Ștefan Baci, Emil Cioran, Anton Dumitriu, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Constantin Noica și Nicolae Steinhardt. Ediție îngrijită și note de Mircea Popa, traduceri de Doru Burlacu, Călin Teuțișan și Rozalia Groza, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001

I.5. Traduceri

25 de poeme din Georg Trakl. Cu o prefață de Octav Șuluțiu, traducere de Ștefan Baci, Iași, Editura Frize, 1938; Ediție bilingvă româno-germană, îngrijită de Ioana Baci-Mărgineanu, Brașov, 1997

Waldemar Bonsels, *Albina Maia și pățaniile ei*, traducere de Ștefan Baci, București, Editura Publicom, 1943

Poeți latino-americiani de azi, traducere de Ștefan Baci, Freiburg, Germania, 1969

I.6. Eseistică

Baci, Ștefan, *Aron Cotruș, omul și poetul*, München, Revista Scriitorilor Români, 1964

I.7. Prefețe

Vi-l prezint pe Țeavă. De Grigore Cugler. Madrid, Limite, 1975

II. Antologii latino-americane

Antología de la Poesía Latinoamericana 1950-1970. Tomo I. Albany, New York: State University of New York Press, 1974

Antología de la poesía Latinoamericana 1950-1970. Tomo II. Albany, New York: State University of New York Press, 1974

Antología de la poesía Surrealista Latinoamericana. Joaquin Mortiz. Mexico, 1974

III. Referințe critice

III.1. În volum

Antonescu, Nae, *Scriitori și reviste din perioada interbelică*, Iași, Editura Convorbiri Literare, 2001

*** *Antologia asociațiilor și personalităților culturale românești din exil. 1940-1990*. Ediția a II-a, San Diego, 1991

Băciuț, Nicolae, *O istorie a literaturii contemporane în interviuri*, Vol. I, Semănătorul, Editura online, februarie 2010

Behring, Eva, *Scriitori români din exil. 1945-1989. O perspectivă istorico-literară*. Traducere din limba germană de Tatiana Petrache și Lucia Nicolau, revăzută de Eva Behring și Roxana Sorescu, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001

*** *Bibliography of Ștefan Baciu*, Honolulu, 1992

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1988

Ciopraga, Constantin, *Amfiteatru cu poeți*, Iași, Editura Junimea, 1995

Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*. Vol. I. Ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, cu o prefață de Victor Felea, București, Editura pentru Literatură, 1967

Firan, Florea și Popa, Constantin M., *Literatura diasporei*, Craiova, Editura Poesis, 1994

Lupi, Gino, *Novecento letterario romena*, Milano, 1965-1966

Manolescu, Florin, *Enciclopedia exilului literar românesc, 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, București, Editura Compania, 2003

Manolescu, Nicolae, *Poezia română modernă. De la G. Bacovia la Emil Botta*. Vol. II, București, Editura pentru Literatură, 1968

Manolescu, Nicolae, *Metamorfozele poeziei. Metamorfozele romanului*. Ediție îngrijită de Mircea Mihăieș, Iași, Editura Polirom, 1999

Manolescu Nicolae, *Istoria critică a literaturii române, 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

Manu, Emil, *Reviste românești de poezie*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, s.l., Editura Curtea Veche Publishing, 2001

Micu, Dumitru, „*Gândirea*” și gândirismul, București, Editura Minerva, 1975

Micu, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum I.O., 2000

Negoitescu, Ion, *Istoria literaturii române*. Vol. I (1800-1845), București, Editura Minerva, 1991

Ornea, Zigu, *Portrete*, București, Editura Minerva, 1999

Ornea, Zigu, *Ștefan Baciu în De ce scrieți? Anchete literare din anii '30*. Îngrijită de Gheorghe Hrimiuc-Toporaș și Victor Durnea. Prefață de Victor Durnea, Iași, 1999

O mie și una de poezii românești. Vol. V. Antologie de Laurențiu Ulici, București, Editura du Style, 1997

Popa, Marian, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*. Vol. II, București, Editura Fundației Luceafărul, 2001

Popa, Mircea, *Convergențe europene*, Oradea, Editura Cogito, 1995

Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca*, București, Editura Universul, 1998

*** *Românii în știința și cultura occidentală. Enciclopedie. Vol. 13*, Academia Americano-Română de Știință și Arte, Davis, California, 1992

Rotaru, Ion, *O istorie a literaturii române*. Vol. IV, București, 1998

Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*. Vol. IV. Ediția a II-a, s.l. Editura Teleormanul liber, 1990

Șugariu, Ion, *Viața poeziei*. Ediție și tabel cronologic de Lect. univ. dr. Marcel Crihana, Timișoara, Editura Marineasa, 1999

*** *Ștefan Baciu văzut de critică*, București, Tipografia și Editura Ziarului „Universul”, 1940

Ulici, Laurențiu, *Scriitori români din afara granițelor țării*, București, Fundația Luceafărul, 1996

Ungureanu, Cornel, *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului*. Vol. II, Timișoara, 1995-2000

III.2. În dicționare

Băileșteanu, Fănuș, *Personalități culturale românești din străinătate. Dicționar*, București, Editura România Press, 1999

Băileșteanu, Fănuș, *Români celebri din străinătate. Dicționar*, București, Editura România Press, 2005

*** *Dicționarul general al literaturii române*. Vol. I, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004

Gherman, I., *Mic dicționar enciclopedic. Oameni de cultură din exilul românesc*, București, Editura Publistar, București, 2003

Hangiu, Ioan, *Dicționarul presei literare românești. 1790-1990*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996

Mărănduc, Cătălina, *Dicționar de scriitori români*, București, Editura Locman, 2007

Pop, Ion (coordonator), *Dicționar analitic de opere literare românești*. Vol. I-II, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2007

Sasu, Aurel, *Dicționarul biografic al literaturii române (A-L)*, Pitești, Editura Paralela 45, 2006

Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, București, Editura Albatros, 2001

Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel, *Dicționarul scriitorilor români A-C*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995

Zaciu, Mircea, Papahagi, Marian, Sasu, Aurel, *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, București, Editura Albatros, 2000

III.3. În periodice

Acterian, Arșavir, *Ștefan Baciu și revista „Mele”* în „România literară”, nr. 3, 26 ian.-3 feb. 1993, p. 13

Aldulescu, Radu, *O lume pierdută*, în „România literară”, nr. 7, 1992

Aldulescu, Radu, *Români*, în „România literară”, nr. 19-21, 1992

Alexe, George, *Diorame și eseuri*. Teologice și literare, Washington, DC, Moonfall Press, 1996

Andronic, Titus, în „Tribuna”, nr. 12, 1997

Angelescu, Mircea, în „Luceafărul”, nr. 24, 1995

Balotă, Nicolae, *Ștefan Baciu la șaptezeci de ani*, în „Revista scriitorilor români”, nr. 25, 1988, pp. 180-185

Bălănescu, Gabriel, *O carte de amintiri. Ștefan Baciu: „Praful de pe tobă”*, în „Drum”, nr. 4, oct.-dec. 1980, pp. 20-22

Câmpeanu, Emil, „*Poemele poetului pribeag*”, în „Revista scriitorilor români”, nr. 3, 1964, pp. 194-198

Ciopraga, Constantin, *Memoriile „septuagenarului tânăr”*, în „Cronica”, nr. 32, 1991

Cismărescu, Mihai, *Praful de pe tobă sau „J'ai plus des souvenirs que si j'avais mille ans...”*, în „Revista scriitorilor români”, nr. 18, 1981, pp. 198-201

Cremer, I., în „Adevărul literar și artistic”, nr. 150, 1993

Cremer, I., *Ștefan Baciu și revista „Humorul”*, în „România literară”, nr. 34, 23 aug. 1990, p. 7

Cremer, I., *Ștefan Baciu poet suprarealist*, în „Literatorul”, nr. 10, 1990

Cristofor, Ion, *Un poet al dorului: Ștefan Baciu*, în „Tribuna”, nr. 3, 1993

Dimitriu, I.G., *Despre analiza cuvântului dor*, în „Înșir' te mărgărite”, nr. 5, ian.-mar. 1952, pp. 92-93

Eretescu, Constantin, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 150, 1993 (interviu)

Eretescu, Constantin, *De vorbă cu Ștefan Baciu. „Poezia în libertate”*, în „Lupta”, 1 feb. 1989, reprodus în „România literară”, nr. 18, 3 mai, 1990

Eretescu, Constantin, în „Familia”, nr. 10, 1990 (interviu)

Fântâneru, Constantin, în „Universul literar”, nr. 21, 1938; nr. 6, 1939; nr. 49, 1940

Fișă bio-bibliografică în „Apoziția”, nr. 8-9, 1982-1985, pp. 50-56

Gheorghiu, N. A., *Cronica poeziei* [despre vol. *Poemele poetului pribeag*], în „Ființa românească”, nr. 2, 1964, pp. 98-103

Govora, N. S., *Note cu lexic potolit*, în „Carpații”, nr. 32, 1982, pp. 22-23

Ierunca, Virgil, *Ștefan Baciu și cultul prieteniei* în „Cuvântul românesc”, nr. 10, feb. 1977, p. 9

Manolescu, Nicolae, *Fișă pentru o biografie poetică*, în „România literară”, nr. 24, 14 iun. 1990, p. 9; nr. 25, 21 iun. 1990, p. 9

Manu, Emil, *Poemele poetului Ștefan Baciu*, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 557, 27 feb. 20

Martinescu, Pericle, *Un „șagunist” în Hawaii*, în „România literară”, nr. 14-15, 19-25 apr. 1995, p. 23

Marof, Tristán, *Antología de la Poesía Surrealista Latinoamericana*, în „Diario de hoy”, 10 septembrie 1974, San Salvador, Domingo

Mateescu, Constantin, *Oahu*, în „Acolada”, nr. 1, ian. 2011, p. 7

Munteanu, R., în „Luceafărul”, nr. 3, 1997

Negoïțescu, Ion, *Poetul Ștefan Baciu*, în „Dialog. Supliment literar”, nr. 69-72, oct. 1989, pp. 56-57

Nemoianu, Virgil, *Ștefan Baciu*, „*Poemele poetului singur*”, „*Praful de pe tobă*”, „*Mira*”, în „Southeastern Europe”, 1984, pp. 251-252

Niculescu, Mihai, în „Caete de dor”, nr. 6, sep. 1952, pp. 88-89

Niculescu, Mihai, *Poemele poetului Ștefan Baciu*, în „Ethos”, Caiet I, 1973, pp. 245-248

Niculescu, Alexandru, *Requiem pentru „Poetul tânăr”. Ștefan Baciu (1918-1993)*, în „Lupta”, nr. 197, feb. 1993, p. 7

Oprea, Nicolae, în „Calende”, nr. 8-9, 1992

Ornea, Zigu, în „România literară”, nr. 2, 1996

Paz, Octavio, *Sobre el surrealismo hispano-americano: el fin de las habladurias*, în „Pluralul”, nr. 35, august 1974, p.1

Pârvulescu, Ioana, *Brașovul din Pacific*, în „România literară”, nr. 3, 1-7 feb. 1995, p. 5

Pârvulescu, Ioana, în „România literară”, nr. 34, 1998

Pârvulescu, Ioana, *Mirabila Mira*, în „România literară”, nr. 34, 1998

Petreu, Marta, „Apostrof”, nr. 2, 1992 (interviu)

Popa, Mircea, în „Poesis”, nr. 4-5, 1990

Popa, Mircea, în „Steaua”, nr. 10, 1990

P. [Popovici], C.-L., în „Destin”, nr. 3, apr. 1952, pp. 122-123

Poghirc, Cicerone, „*Poemele poetului Ștefan Baciu*”, în „Cuvântul românesc”, nr. 78, oct. 1982, p. 10

Posteucă, Vasile, în „Vers”, nr. 3, iul.-sep. 1952, pp. 51-53

Potcoavă, Monica, în „Ramuri”, nr. 3, 1993

Prut, Constantin, *Ștefan Baciu: „Din Prundul Florilor în arhipelagul Sandwich”*, în „Curierul românesc”, 15 feb.-1 mar. 1990, p. 7

Rău, Aurel, *Ștefan Baciu, fără distanțe*, în „Steaua”, nr. 11-12, 1992

Rău, Aurel, *Ștefan Baciu. Bibliografie*, în „Apostrof”, nr. 2, 1992

Ruja, Alexandru, *Poezia lui Ștefan Baciu*, în „Jurnalul literar”, nr. 27, 1990

Ruja, Alexandru, în „Orizont”, nr. 5, 1993

Nesemnăt, *Mărturiile lui Ștefan Baciu* în „Ființa românească”, nr. 1, 1963, pp. 157-159

Sora, Simona, *Poezia unui șpriț la gheață* în „Dilema veche”, anul III, nr. 133, 11 aug. 2006, p. 2

- Sorescu, Roxana, *România – spațiu ficțional*, în „Luceafărul”, nr. 27, 1995
- Soviany, O., în „Viața românească”, nr. 3-4, 1999
- Stamatu, Horia, *Poezie românească de dincolo de mări. Ștefan Baciu: Ukulele* în „Destin”, nr. 16, 1968, pp. 140-141
- Stamatu, Horia, *Două personalități literare românești (Ștefan Baciu și Mira Simian)*, în „Revista scriitorilor români”, nr. 17, 1980, pp. 156-161
- Stamatu, Horia, *O mare operă: „Antologia de la poezia latino-americană”* în „Limite”, nr. 22, dec. 1976, pp. 19-20
- Stamatu, Horia, în „Limite”, nr. 14, Decembrie, 1973, Paris
- Stănescu, Gabriel, în „Apostrof”, nr. 5-7, 1990 (interviu)
- Stănescu, Saviana, în „Adevărul literar și artistic”, nr. 191, 1993
- Stolojan, Sanda, „Mira”, în „Cuvântul românesc”, nr. 84, apr. 1983, p. 10
- Șerban, G., în „Luceafărul”, nr. 16, 1995
- Théo, René, *Mira*, în B.I.R.E., nr. 707, 25 dec. 1979, pp. 5, 8
- t.r. [Théo, René], „*Poemele poetului singur*”, în B.I.R.E., nr. 723, 1 oct. 1980, p. 5
- Théo, René, „*Microportrete*”, în B.I.R.E., nr. 796, 16 iunie 1984, p. 2
- Theodore J., Stepp Jr., *The Last Years of Ștefan Baciu*, în „Journal A.R.A.”, nr. 18, 1993, pp. 281-284
- Uricariu, Doina, *Triplu salt oceanic și liric* în „România literară”, nr. 3, 26 ian.-3 feb. 1993, pp.12-13
- Vasilache, Sorin, Axioti, Petru, *Căutătorul de comori din Honolulu*, în „Luceafărul românesc”, nr. 26, feb. 1993, p. 10

IV. Bibliografie generală

- Angelescu, Mircea (coordonator), Ionescu, Cristina, Lăzărescu, Gheorghe, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Garamond, 1995
- Bachelard, Gaston, *Aerul și visele. Eseu despre imaginația mișcării*, București, Editura univers, 1997
- Bachelard Gaston, *Poetica spațiului*, Pitești, Editura Paralela 45, 2003
- Bahtin, Mihail, *Probleme de literatură și estetică*. Traducere de Nicolae Iliescu, prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982

- Bahtin, Mihail, *Formele timpului și ale cronotopului în roman. Eseuri de poetică istorică*, București, Editura Univers, 1972
- Barthes, Roland, Bersani, Leo, Hamon, Philippe, Riffaterre, Michel, Watt, Ian, *Littérature et réalité*, Edition du Seuil, 1982
- Braga, Mircea, *Teorie și metodă*, Sibiu, Editura Imago, 2002
- Băciuț, Nicolae, *Literatura exilului, exilul literaturii*, Târgu Mureș, Editura Nico, 2006
- Benoist, Luc, *Semne, simboluri și mituri*, Traducere de Smaranda Badiliță, București, Editura Humanitas, 1995
- Berdiaev Nikolai, *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*. Traducere de Anca Oroveanu, prefață, cronologie și bibliografie de Andrei Pleșu, București, Editura Humanitas, 1992
- Biberi, Ion, *Poezia, mod de existență*, București, Editura pentru Literatură, 1968
- Călinescu, Matei, *Conceptul modern de poezie. De la romantism la avangardă*, Pitești, Editura Paralela 45, 2005
- Cele mai frumoase poezii ale limbii române*, alese de Petre Romoșan, București, Editura Compania, 2001
- Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Volumele I-III, București, Editura Artemis, s.a.
- Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri I*, Ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, cu o prefață de Victor Felea, Editura pentru Literatură, 1967
- Cristea, Dan, *Autorul și ficțiunile eului*, București, Editura Cartea Românească, 2004
- Cristea, Dan, *Versiune și subversiune. Paradoxul autobiografiei*, București, Editura Cartea Românească, Colecția Siracuza, 1999
- Cristea, Mihaela, *Experiența inițiatică a exilului*, București, Editura Roza Vânturilor, 1994
- Croce, Benedetto, *Poezia*, București, Editura Univers, 1972
- Cubleșan, Constantin, *Introducere în teoria literaturii*, Alba-Iulia, Universitatea „1 decembrie 1918”, 2002
- Demetrescu, Camilian, *Exil: Încercările labirintului*, București, Editura Albatros, 1997
- Doinaș, Ștefan Augustin, *Măștile adevărului poetic*, București, Editura Cartea Românească, 1993
- Dufrenne, Mikel, *Poeticul*. Cuvânt înainte și traducere de Ion Pascadi, București, Editura Univers, 1971
- Dumitrescu, Vasile, *O istorie a exilului românesc (1944-1989)*, București, Editura Univers, 1977
- Florescu, Nicolae, *Întoarcerea proscrisilor*, București, Editura Jurnalul Literar, 1998

Florescu, Nicolae, *Noi, cei din pădure! Reevaluări critice ale literaturii exilului*, București, Editura Jurnalul literar, 2000

Genette, Gérard, *Introducere în arhitect. Ficțiune și dicțiune*, București, Editura Univers, 1994

Genette, Gérard, *Figuri*. Selecție, traducere și prefață de Angela Ion și Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1978

Ghioaru, Dumitru, Văcărescu, Ioan Radu, *Antologia poeziei românești de la origini până azi*. Vol. I, II, Pitești, Editura Paralela 45, 1998

Holban, Ioan, *Literatura subiectivă. I Jurnalul intim. Autobiografia*, București, Editura Minerva, 1989

Friedrich, Hugo, *Structura liricii moderne. De la mijlocul secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea*. În românește de Dieter Fuhrmann, prefață de Mircea Martin, București, Editura Univers, 1998

Gheorghiu, Mihai, Dinu, *Exil, disidență și a doua cultură*, București, Editura Univers, s.a.

Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei și a disidenței*, București, Editura Libra, 1999

Goethe, J., W., *Poezie și adevăr*. Traducere de Tudor Vianu, București, E.S.P.L.A., 1958

Groeben, Norbert, *Psihologia literaturii. Știința literaturii între hermeneutică și empirizare*. Traducere de Gabriel Liiceanu, București, Editura Univers, 1978

Hăulică Cristina, *Textul ca intertextualitate*, București, Editura Eminescu, 1981

Iosifescu, Silviu, *Literatura de frontieră*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971

Jauss, Hans Robert, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, București, Editura Univers, 1983

Jeanrenaud Magda, *Universaliile traducerii. Studii de traductologie*. Cuvânt înainte de Gelu Ionescu, Iași, Editura Polirom, 2006

Kohn, Ioan, *Virtuțile compensatorii ale limbii române în traducere*, Timișoara, Editura Facla, 1983

Lejeune, Philippe, *Pactul autobiografic*, București, Editura Univers, 2000

Lintvelt, Jaap, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, București, Editura Univers, 1994

Llosa, Mario Vargas, *Scrisori către un tânăr romancier*. Traducere din spaniolă de Mihai Cantuniari, București, Editura Humanitas, 2005

Marino, Adrian, *Comparatism și teoria literaturii*, Iași, Editura Polirom, 1998

Maurois, André, *Aspects de la biographie*, Grasset, 1928

Mavrodin, Irina, *Poetică și poietică*, București, Editura Univers, 1982

Micu, Dumitru, *Limbaje moderne în poezia românească de azi*, București, Editura Minerva, 1986

Munteanu, Romul, *Jurnal de cărți*, București, Editura Albatros, 1973

Nicorovici, Vasile, *Autentismul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984

Pamfil, Alina, *Spațialitate și temporalitate*, Cluj-Napoca, Editura Dacopress, 1983

Papu, Edgar, *Evoluția și formele genului liric*, Ediția a II-a, București, Editura Albatros, 1972

Petrescu, Camelia, *Traducerea – între teorie și realizare poetică*, Timișoara, Editura Excelsior, 2000

Plett, Heinrich F., *Știința textului și analiza de text. Semiotică, lingvistică, retorică*. În românește de Speranța Stănescu, București, Editura Univers, 1978

Popa, Marian, *Homo fictus*, București, Editura pentru Literatură, 1968

Popa, Mircea, *Reîntoarcerea la Ithaca*, București, Editura Univers, 1998

Ruști, Doina, *Dicționar de teme și simboluri din literatura română*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002

Saussure, Ferdinand, de, *Curs de lingvistică generală*. Ediție critică de Tullio de Mauro, traducere de Irina Izverna, Iași, Editura Polirom, 1998

Scarlat, Mircea, *Istoria poeziei românești*. Vol. IV, Ediția a II-a, s.l., Editura Teleormanul Liber, 1990

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim. I. Există o poetică a jurnalului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001

Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002

Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă*, București, Editura Cartea Românească, 1981

Tomașevski, B., *Teoria literaturii. Poetica*, București, Editura Univers, 1973

Trakl, Georg, *Sebastian im Traum/ Sebastian în vis*. Traducere din limba germană de Mihail Nemeș, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

Vianu, Tudor, *Literatură universală și literatură națională*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956

Walzer, Oskar, *Conținut și formă în opera poetică*. În românește de Gherasim Pinteș, cuvânt introductiv de Tudor Olteanu, București, Editura univers, 1976

Wellek, René, Warren, Austin, *Teoria literaturii*. În românește de Rodica Tiniș, studiu introductiv și note de Sorin Alexandrescu, București, Editura pentru Literatură Universală, 1967

V. Site-grafie

Băciuț, Nicolae, *O istorie a literaturii contemporane în interviuri*, Vol. I, apărută pe adresa <http://www.semanatorul.ro/editura/2010/Nicolae-Baciut - O ist a lit in interviuri.pdf>, accesat la data de 6 ianuarie 2010

Ștefan Baciuc. Poet, eseist, memorialist, ziarist, critic de artă, traducător, articol apărut pe adresa <http://www.alternativaonline.ca/Stefan%20Baciuc.HTLM>, accesat la data de 17 februarie 2010

Antología de la poesía latinoamericana, 1910-1970, apărută pe adresa http://books.google.com/books?id=6zok8YXt_KwC&hl=ro&source=gbs_navlinks_s, accesat la data de 23 februarie 2011

Georg Trakl, *Băiatului Elis*. Traducere de Petre Stoica, apărută pe adresa <http://agonia.ro/index.php/autor/004094/Georg%Trakl>, accesat la data de 2 martie 2011